[א]כוי בריה בפני עצמה היא דאי לא תימא הכי הא דאמר רב אידי בר אבין [ב]אף כל לאתויי כוי (א) כוי ספיקא הוא איצטריך קרא לרבויי ספיקא אלא בריה שאני הכא נמי בריה שאני ת"ר [1]תענו את נפשותיכם יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער תלמוד לומר [3]וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה שב ואל תעשה אף ענוי נפש שב ואל תעשה ואימא היכא דיתיב בשימשא (ב) וחיים ליה לא נימא ליה קום תוב בטולא יתיב בטולא וקריר ליה לא נימא ליה קום תוב בשימשא דומיא דמלאכה מה מלאכה לא חלקת בה אף ענוי לא תחלוק בו תניא אידך תענו את נפשותיכם יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער ת"ל וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר אף ענוי נפש שחייבין עליו במקום אחר ואי זה זה [ג]פגול ונותר אביא פגול ונותר שהן בכרת ולא אביא את הטבל שאינו בכרת ת"ל תענו [2]ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא הטבל שהוא במיתה ולא אביא את הנבילה שאינה במיתה ת"ל תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא את הנבילה שהוא בלאו ולא אביא את החולין שאינן בלאו ת"ל תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא החולין שאינן בקום אכול ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול ת"ל תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא את התרומה שאינה בבל תותירו ולא אביא את הקדשים שהן בבל תותירו תלמוד לומר תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה ואם נפשך לומר הרי הוא אומר [3]והאבדתי את הנפש ההיא [ד]ענוי שהוא אבידת הנפש ואי זה זה אכילה ושתיה מאי ואם נפשך לומר וכי תימא בעריות קא מישתעי קרא הרי הוא אומר והאבדתי (ג) הנפש ענוי שיש בו אבידת נפש ואי זה זה אכילה ושתיה דבי רבי ישמעאל תנא נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי מה להלן ענוי רעבון אף כאן ענוי רעבון ונילף [4]מאם תענה את בנותי דנין ענוי דרבים מענוי דרבים ואין דנין ענוי דרבים מענוי דיחיד ונילף מענוי דמצרים דכתיב [5]וירא את ענינו ואמרינן זו פרישות דרך ארץ אלא דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי שמים ואין דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי אדם (ז)[6]המאכילך מן במדבר למען ענותך רבי אמי ורבי אסי חד אמר [ה]אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל אמר רב יוסף מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין אמר אביי [ו]הלכך מאן דאית ליה סעודתא לא ליכלה אלא בימָמא א"ר זירא מאי קרא [7]טוב מראה עינים מהלך נפש אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה שנאמר טוב מראה עינים מהלך נפש [8]כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים ר' אמי ור' אסי חד אמר הנותן עינו

אתא קרא לרבויי ספיקא. בתמיה אטו קמי שמיא ספיקא הוא אי בהמה הוי אי חיה הוי: הא דאמר רב אידי בר אבין. בכריתות בפרק דם שחיטה (דף כא.) אף כל לאתויי כוי דקתני התם כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה מה עוף ובהמה מיוחדים וכו': מה. מצות מלאכת (ד) שבת שב ואל תעשה הוא אף מצות עינוי שב ואל תעשה דבר המבטל ממך את העינוי הוא ואין זו אלא כגון הני דמתניתין לא יאכל ולא ישתה ולא ירחץ: מה מלאכה לא חלקת בה. בכל צדדיה אסורה אף עינוי נמי שאיסורו בכל צדדיו קאמר יצאו חמה וצנה שאם ישב הרי הוא בעינוי ואם לא ישב אינו מצוה לישב: מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר. כרת כי הכא כגון בשבת אף עינוי בדבר אכילה קאמר שמצינו שחייב עליו במקום אחר כגון פיגול ונותר: ואם נפשך לומר. ואם יש בידך להשיב על זה הרי ראיה אחרת דקרא של תענו את נפשותיכם עינוי שהוא אבידת הנפש בתוך חלל הגוף מיירי: וכי תימא בעריות קמשתעי קרא. כלומר עינוי. דתשמיש קא משתעי קרא דתשמיש נמי אקרי עינוי כדלקמן (דף עז.) וחייבין עליו כרת במקום אחר כגון עריות: ונאמר להלן עינוי. ויענך וירעיבך (דברים ח): ונילף מואם תענה את בנותי. דמוקי ליה לקמן (שם.) אתשמיש: עינוי דרבים. יוה"כ לכל ישראל ואכילת המן לכל ישראל: עינוי בידי שמים. יום הכפורים מצות מלך היא וכן עינוי המן: ה"ג המאכילך מן במדבר וגו' רבי אמי ורבי אסי וכו'. ולית הכא רומיא דקראי אלא קרא (ה) מפרש המאכילך למען ענותך אוכל ומעונה: אין לו פת בסלו. אוכל היום ודואג על למחר: אינו רואה ואוכל. אכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן:

עינו

ואפי' הכי ממעטא ליה רב לענין ביאת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס והיכי אתי קרא למעוטי ספיקא וי"ל דבהיא דרב תרי מיעוטי כתיבי דהוה מצי למיכתב מזכר ועד אדם או מנקבה ועד אדם ואתא חד מינייהו לאנדרוגינוס וחד לטומטום ואי אנדרוגינוס זכר הוא אתי מזכר למעוטי ואי נקבה הוא אתי ועד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה ובבכורו' פרק על אלו מומין (דף מא:) גבי הא דממעט אנדרוגינוס מהזכר יתירה דכתיב גבי עולה ופריך מני אי רבנן קסברי ספיקא הוי ואיצטריך קרא למעוטי ספיקא התם פריך שפיר דאם בא למעוטי אפי' הוא זכר מפני שהוא משונה משאר זכרים אם כן מדממעטינן ליה מהזכר שמע מינה זכר הוא ולא ספיקא אלמא לא אתא כת"ק דאמר ספיקא הוי ולפי מה שפירש' אית ליה לרב דהמפלת (נדה דף כח.) שפיר ההיא דרב חסדא דאית ליה גבי בכור דטומטום קדוש מספיקא דחד מיעוטא כתב בבכור ולית ליה לאוקמינן אלא באנדרוגינוס ולא בטומטום שאם הוא זכר הוי זכר גמור וא"ת א"כ מאי קא פריך התם לרב חסדא מערכין דממעטינן מערך איש ומערך אשה טומטום ואנדרוגינוס ומשני סמי מכאן טומטום ומאי קושיא התם איכא תרי קראי הזכר ואם נקבה הלכך ממעטי' ליה כמו ההיא דהמפלת ויש לומר דהתם צריכי תרוייהו שפיר לאנדרוגינוס דאי לא כתב אלא הזכר הוה ממעטינן ליה מערך זכר אבל יהא בערך אשה דלא גרע מאשה והא דפריך מאם זכר אם נקבה להוציא טומטום ואנדרוגינוס מאי קושיא הא גבי שלמים איכא תרי מיעוטי אם זכר אם נקבה ויש לומר דגרסינן התם זכר או נקבה דכתיב בויקרא גבי שלמי צאן דמיניה דריש ליה בת"כ אבל אם זכר אם נקבה דכתיב בשלמי בן בקר דריש התם פרק אלו קדשים (תמורה דף יז:) לרבות ולד בעלי מומין ותמורת בעלי מומין והשתא פריך שפיר לרב חסדא דבהאי קרא לא כתב אלא חד מיעוט והוי או למעט כמו כשב או עז פרט לנדמה ואם תאמר הא אשכחן דכתב קרא כדי שלא נטעה דפריך בפרק אלו טרפות (חולין דף סו:) מכדי אנן אקשקשת סמכינן סנפיר דכתב רחמנא למה לי ומשני אי לא כתב רחמנא סנפיר הו"א מאי קשקשת [ז][סנפיר] ואפילו דג טמא כתב רחמנא סנפיר עד דאיכא סנפיר וקשקשת וי"ל דלשון קשקשת משמע דבר שאינו שוה וחלק שהיד מסכסכת בו וסנפיר נמי כך הוא ונופל בו לשון קשקשת:

כוי בריה בפני עצמו הוא. האי בריה בפני עצמו דהכא היינו שאינו ספק איה או בהמה אבל הא דאמר רבי יוסי בפרק אותו ואת בנו (חולין דף פ.) כוי בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אי מין חיה או מין בהמה ההוא הוי פירוש שהוא ספק חיה ספק בהמה דהא שמעינן לרבי יוסי דאמר בפרק כסוי הדם (שם דף פד.) כוי אין שוחטין אותו ביום טוב ואם שחטו אין מכסין את דמו ואי הוה בריר לן שהוא בריה ולא הוה לא חיה ולא בהמה יהא מותר לשחטו לכתחילה דהא לאו בר כיסוי הוא [וע"ע תוס' כריתות כא. ד"ה כוי]:

הני

תורה אור

1. וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם: ויקרא טז כט
2. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: ויקרא טז לא
3. וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: ויקרא כג ל
4. אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֹתַי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ: בראשית לא נ
5. וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: דברים כו ז
6. הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: דברים ח טז
7. טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ נָפֶשׁ גַּם זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: קהלת ו ט
8. אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים: משלי כג לא

מוסף רש"י

כוי בריה בפני עצמה היא. ולא מכלאי בהמה וחיה הוא בא, דס"ל אין חיה מתעברת מבהמה ולא בהמה מחיה (חולין פ.).

רבינו חננאל

הא דרב אידי בר אבין דאמר כל לאיתויי כוי, מפורש בכריתות פרק דם שחיטה בבהמה ובחיה כו' בתחלתו, ואסיקנא קסבר האי תנא כוי בריה בפני עצמה הוא. ת"ר תענו את נפשותיכם, יכול ישב בחמה ובצנה כדי שיצטער, ת"ל כל מלאכה לא תעשו, מלאכה ועינוי אסרה התורה, מה מלאכה שב ואל תעשה אף עינוי נמי שב ואל תעשה, [אל] תאכל. תניא אידך מלאכה ועינוי אסרתי (לה) [לך] מה מלאכה שחייבין עליה ממקום אחר, [אף ענוי נפש שחייבין עליו ממקום אחר] ואיזה, זה פיגול ונותר וכו'. עד אם נפשך לומר בעריות משתעי קרא, הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש ההיא, איזהו דבר שיש בו איבוד נפש, הרי אומר זו אכילה ושתיה. דבי ר' ישמעאל תנא [נאמר] כאן תענו את נפשותיכם ונאמר [להלן] ויענך וירעיבך. מה להלן עינוי רעבון אף (להלן) [כאן] ביום הכפורים עינוי רעבון. **כתיב ביום הכפורים** תענו את נפשותיכם וכתיב עיניתי בצום נפשי, ועוד כתיב למה צמנו ולא ראית עינינו נפשנו ולא תדע, מיכן שהצום נקרא עינוי נפש. **כתיב המאכילך** מן למען ענותך, פי' כיון שאינו ניתן לו המן אלא יום ביום, אע"פ שעתה אוכל, (נפש) אכילתו (הוא) עינוי הוא לו, ללמדך כל מי שאין לו פת בסלו לעולם אינו שבע כאילו בעינוי הוא. וכן כל שאינו רואה מה שאוכל אינו שבע. מיכן לסומים שאוכלין ואינן שביעין.

מסורת הש"ס

א) [חולין פ. כריתות כא.], ב) [שם.], ג) [פי' לעבור עליו בשתים וקי"ל דחייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים עיין מכות יג:], ד) [וע' הגר' בע"י], ה) [לעיל יח: וש"נ], ו) [לקמן עה:], ז) גי' רש"א,

גליון הש"ס

גמרא ענוי שהוא אבידת הנפש. עיין נדרים דף פ ע"ב וברן שם ד"ה כי רחיץ:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אף כל לאתויי כוי דאי כוי ספיקא הוא: (ב) שם ואימא היכא דיתיב בשימשא וחמים ליה: (ג) שם הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש: (ד) רש"י ד"ה מה מצות מלאכות שב ואל תעשה כו' כצ"ל ותיבת שבת נמחק: (ה) ד"ה ה"ג המאכילך כו' אלא קרא קא מפרש:

תוס' ישנים

קסבר בריה בפני עצמה היא. לא הוי כמו ההיא דר' יוסי בפרק אותו ואת בנו [חולין פ, א] דכוי בריה בפני עצמה ולא הכריעו עליה חכמים כו', דההוא בריה דהתם ספיקא הוי כדפי' בפרק אותו ואת בנו בחולין ובנדה בפרק המפלת [כח, ב] וביבמות פרק הערל [פג, א]. מרבה את הפיגולין והנותרות בו'. פי' ה"ר יוסף דהני חמשה עינויים דמייתי הכא חמש פעמים תענו את נפשותיכם ריבה, לאו היינו חמשה עינויים דאמר לקמן [עו, א] הני עינויים כנגד מי וקאמר כנגד חמשה עינויים שבתורה, ולא כולם בלשון (ועיניתם) [תענו] אלא (קאמר) [קמא] לחודיה. והוה מצי למימר ולמיפרך דלאו שיתא כתיבי אלא חמשה, אלא [לא חש] לדקדק דעיקרייהו צריכי לדרשא דלקמן דהני חמשה עינויים כנגד מי כו'. ואומר רבינו כי אין צריך לפרש (מתנה) [כך, דמתעטו] קמא נפקי כולהו. וכי האי גוונא איכא במעילה בפרק הנהנה מההקדש [יח, ב] דמפיק מתמעול מעל ריבה לרשות טובא. מ"ר. איזה דבר שיש בו איבוד נשמה בו'. מדכתיב לשון איבוד ולא כתיב היכרת. טוב מראה עינים באשה יותר בו'. הילכך צריך ליזהר מאד ממנו.

13

עינו בכוסו (א) עריות כולן דומות עליו כמישור
וחד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העולם
כולו דומה עליו כמישור א)¹ דאגה בלב איש
ישחנה רבי אמי ורבי אסי חד אמר ישחנה
מדעתו וחד אמר ב) ישיחנה לאחרים ²ונחש
עפר לחמו ר' אמי ורבי אסי חד אמר אפילו
אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר
וחד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם אין
דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר תניא
אמר רבי יוסי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה
מדת בשר ודם מדת בשר ודם מקניט את
חבירו יורד עמו לחייו אבל הקב"ה אינו כן
קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד
למטה מזונותיו עמו קלל את כנען אוכל
מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה
קלל את האשה הכל רצין אחריה קלל את
האדמה הכל ניזונין הימנה ³זכרנו את הדגה
אשר נאכל במצרים חנם רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות מאן
דאמר דגים דכתיב נאכל ומאן דאמר עריות דכתיב חנם ולמאן דאמר עריות הא כתיב נאכל ג) לישנא מעליא
נקט דכתיב ⁴אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און ולמאן דאמר דגים מאי חנם דהוו מייתין להו
מהפקירא ד) דאמר מר כשהיו ישראל שואבין מים הקב"ה מזמין להם בתוך המים דגים קטנים בכדיהן
בשלמא למאן דאמר דגים אבל עריות לא פריצי בהו היינו דכתב ⁵גן נעול אחותי כלה [גו'] אלא למ"ד
עריות מאי מעין חתום מהנך דאסירין לא פריצי בהו בשלמא למאן דאמר עריות היינו דכתיב ⁶וישמע
משה את העם בוכה למשפחותיו ה) א על עסקי משפחותיו שנאסרו להם לשכב אצלם אלא למאן דאמר
דגים מאי בוכה למשפחותיו הא והא הואי ³את הקשואים ואת האבטיחים רבי אמי ורבי אסי חד אמר
טעם כל המינין טעמו במן טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו וחד אמר טעם כל המינין טעמו טעמן
וממשן והללו טעמן ולא ממשן ו)⁷ (והמן) כזרע גד לבן (וטעמו) אמר ר' אסי עגול כגידא ולבן כמרגלית
ז) (תניא נמי הכי) גד שדומה לזרע פשתן בגבעולין אחרים אומרים ח) גד שדומה להגדה שמושכת לבו
של אדם כמים תניא אידך גד שמגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון לבן שמלבין
עונותיהן של ישראל תניא ר' יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין
כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי
גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי אמר להם משה (ב) לבוקר משפט למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון
בידוע שזה גנבו אם נמצא עומרו בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו וכן איש ואשה שבאו לפני משה לדין זה
אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי אמר להם משה (ג) לבקר משפט למחר אם נמצא עומרה בבית
בעלה בידוע שהיא סרחה עליו נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה כתיב ⁸וברדת הטל על
המחנה לילה [ירד המן עליו] וכתיב ⁹ויצא העם ולקטו וכתיב ¹⁰שטו העם ולקטו הא כיצד צדיקים ירד על פתח
בתיהם בינונים יצאו ולקטו רשעים שטו ולקטו כתיב לחם וכתיב עוגות וכתיב וטחנו הא כיצד צדיקים לחם בינונים
עוגות רשעים טחנו בריחים או דכו במדוכה א"ר יהודה אמר רב ואיתימא ר' חמא בר' חנינא מלמד שירד להם
לישראל עם המן תכשיטי נשים דבר שנידון במדוכה ובשלו בפרור א"ר חמא מלמד שירד להם לישראל עם
המן ציקי קדירה ¹¹והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר מאי בבקר בבקר א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן
מדבר שירד להם בבקר בבקר מלמד שירדו להם לישראל אבנים טובות ומרגליות עם המן (ד) ¹²והנשיאים הביאו
את אבני השהם תנא נשיאים ממש וכן הוא אומר ¹³נשיאים ורוח וגשם אין ¹⁰והיה טעמו כטעם לשד השמן א"ר
אבהו (ה) מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים
א"ד לשד ממש מה שד זה מתהפך לכמה גוונין אף המן מתהפך לכמה טעמים ¹⁴ויאמר משה בתת ה' לכם בערב
בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה בשר ששאלו שלא כהוגן ניתן להם שלא כהוגן
לחם

עינו בכוסו. אוהב שכרות: **כל העולם דומה עליו כמישור.** ממון אחרים דומה לו היתר: **ישיחנה לאחרים.** שמא ישיאוהו עלה: (ו) **דאגה.** פחד שדואג על הפסד שום דבר פן יבואהו: **יורד עמו לחייו.** בכל דבר שהוא יכול להקניטו ולהפסידו הוא יורד: **עריות.** דנאסרו להם במדבר ודגה לשון תשמיש כמו וידגו לרוב (בראשית מח): **ומחתה פיה.** מקנחת פיה של מטה כמו כאשר ימחה הצלחת (מלכים ב כא) כמי שמקנח את הקערה: **דאמר מר.** במסכת סוטה בפרק קמא (דף יא:): **לא פריצי בהו.** לא היו פרוצים בעריות במצרים: **הנך דאסירין.** אותן שהיו נאסרות לבני נח כגון הנך דאמרינן בסנהדרין (דף נז:) ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה והן בכו על הנוספות: **הללו לא טעמו.** שהן קשין לעוברות ומיניקות כדאמרינן בספרי ט) משל אומר לאשה לא תאכלי בצל מפני התינוק: **והוא כזרע גד לבן אמר רבי אסי.** זרע הגד אינו לבן אבל עגול הוא והכי קאמר קרא והוא עגול כזרע גד ולבן כמרגלית: **כגידא.** גרעין של אליינדרי: **שדומה לזרע פשתן.** שגם, הוא עגול: **שמלבין עונותיהן.** מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום: (ז) **אם בן תשעה וכו'.** לפי שנאמר (שמות טז) וימודו בעומר בין שליקט הרבה בין שליקט מעט מוצא עומר לגולגולת ואם נמצא יתר בבית הראשון בידוע שבן תשעה לראשון הוא ואם בבית האחרון בידוע שבן האחרון הוא: **הוא סרח עלי.** ותובעתו כתובתה: **ירד המן עליו.** אלמא בתוך המחנה יורד וכתב ויצא העם ולקטו יציאה מחוץ למחנה משמע וכתיב שטו משמע למקום רחוק כמו משוט בארץ (איוב א): **לחם.** משמע אפוי: **עוגות.** משמע קודם אפייה: **תכשיטי נשים.** בשמים שהן דוכות במדוכה ומתקשטות בהן להיות ריחן ערב לבעליהן: **ציקי קדירה.** תבלין לתבשיל ערב ומבושם: **שירדו להן אבנים טובות.** הביאו נדבה ממה שמוצאין בבקר בבקר כשיוצאין ללקוט את המן שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר: **נשיאים ממש.** עננים היו: **שד זה תינוק מוצא בו כל מיני טעמים.** שהאם אוכלת: לחם

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פכ"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה יח]:

תורה אור השלם

1. דְּאָגָה בְלֶב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה: משלי יב כה
2. זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי אָמַר יְיָ: ישעיהו סה כה
3. זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת הֶחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים: במדבר יא ה
4. כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן: משלי ל כ
5. גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם: שיר השירים ד יב
6. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר אַף יְיָ מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע: במדבר יא י
7. וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ: שמות טז לא
8. וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו: במדבר יא ט
9. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: שמות טז ד
10. שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן: במדבר יא ח
11. וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר: שמות לו ג
12. וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן: שמות לה כז
13. נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר: משלי כה יד
14. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יְיָ: שמות טז ח

מסורת הש"ס

א) סוטה מב: [סנהדרין ק:], ב) [פי' כדי שינקשו עליו רחמים. ערוך ערך שח ו], ג) [יבמות יא: וש"נ] כתובות יג. סה:, ד) סוטה יא:, ה) שבת קל., ו) נ"ל והוא, ז) [נ"ל תנו רבנן כ"א בע"ין], ח) מכילתא פ' בשלח, ט) [בהעלותך יא ח],

לעזי רש"י

אליינדר"י [אליינדר"א]. כוסבר.

מוסף רש"י

לישנא מעליא נקט. שמצוה ודרך נקיי הדעת לספר בלשון נקיה (פסחים ג.). **על עסקי משפחותיו.** שנאסר להם קרובות (שבת קל.).

רבינו חננאל

ואסיקנא ירד להן לישראל תכשיטי נשים וציקי קדירה ואבנים טובות ומרגליות עם המן.

תום' ישנים

[עולה לגג מזונותיו עמו. יש אומר בבראשית רבה [פ"כ, ה] שאינו אוכל עד שמגיע לגיד של קרקע בתולה ואוכל. אי בן תשעה לראשון כו'. ועדיין לא גזרו שצריכות להמתין ג' חדשים משום הבחנה כי לא הוצרכו עדיין שסמן בודקן].

הגהות הב"ח

(א) גמרא עינו בכוסו כל העריות כולן דומות: (ב) שם א"ל משה דינו לבוקר משפט וכן לקמן: (ג) שם אמר להם משה דינו לבוקר משפט למחר (אם נמצא עומרה וכו' שהוא סרח עליה) תא"מ ונ"ב ס"א אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהוא סרח עליה נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהיא סרחה עליו: (ד) שם אבנים טובות ומרגליות עם המן שנאמר והנשיאים הביאו: (ה) שם כטעם לשד השמן אמר ר' אבהו אל תקרא לשד אלא שד מה שד זה מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך לכמה טעמים איכא דאמרי לשד זה דד מה דד זה תינוק טועם בה וכו' מוצאין בו כמה טעמים ויאמר משה בתת כו' כצ"ל ועל תיבת לכמה גוונין נ"ב נראה דס"ל לתלמודא הא דכתיב להט החרב המתהפכת שדרז"ל שהם מתהפכין פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות כו' לאו אמלאכי עליון לחודיה קאי אלא אף השדים שהם נקראים כרובים במקום זה נמי קאי שהם מתהפכין לכמה גוונין כו': (ו) רש"י ד"ה דאגה נ"ל קודם ד"ה ישיחנה: (ז) ד"ה אם בן תשעה כו' ואם נמצא עומר בבית ראשון כו' בידוע שבן שבעה לאחרון הוא הס"ד ומה"ד שמלבין וכו' למקום הס"ד ואח"כ מה"ד היא סרחה עלי. ותובעתו כתובתה הס"ד ואח"כ מה"ד הוא סרח עלי וכו':

4A

2

3

4B

1A

1B ע"ב

1C ע"ו ע"א

לחם ששאלו כהוגן ניתן להם כהוגן מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה והאמר אביי [א]האי מאן דאית ליה סעודתא לא לאכלי' אלא בימָמא כעין יממא קא אמרינן אמר רב אחא בר יעקב בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה [1]הבשר עודנו בין שיניהם וכתיב [2]עד חדש ימים הא כיצד בינונים לאלתר מתו רשעים מצטערין והולכין עד חדש ימים [3]וישטחו אמר ריש לקיש אל תקרי וישטחו אלא וישחטו מלמד שנתחייבו שונאיהן של ישראל שחיטה שטוח תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה אל תיקרי שטוח אלא שחוט מלמד שירד להם לישראל עם המן דבר שטעון שחיטה אמר רבי וכי מכאן אתה למד והלא כבר נאמר [4]וימטר עליהם כעפר שאר וכחול [ב](הים) עוף כנף [ג]ותניא [א]רבי אומר [5]וזבחת כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה על רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה אלא מה תלמוד לומר שטוח מלמד שירד להם משטיחין משטיחין כתיב [6]לחם וכתיב [7]שמן וכתיב [8]דבש אמר 5 רבי יוסי ברבי חנינא לנערים לחם לזקנים שמן לתינוקות דבש כתיב שליו וקרינן סליו אמר רבי חנינא צדיקים אוכלין אותו בשלוה רשעים אוכלין אותו ודומה להן כסילוין א"ר חנן בר רבא ד' מיני סליו הן ואלו הן שיכלי וקיבלי [ד]ופסיוני ושליו מעליא דכולהו שיכלי גריעא דכולהו שליו והוי כציפורתא (א) ומותבינן לה בתנורא ותפח והוה מלי תנורא ומסקינן ליה אתליסר ריפי ואחרונה אינה נאכלת אלא ע"י תערובת רב יהודה משתכח ליה בי דני רב חסדא משתכח ליה בי ציבי רבא מייתי ליה אריסיה כל יומא (ב) יומא חד לא אייתי אמר מאי האי סליק לאיגרא שמעיה לינוקא דקאמר [9]שמעתי ותרגז בטני אמר שמע מניה נח נפשיה דרב חסדא [ה]ובדיל רבה אכיל 6 תלמידא כתיב [10]ותעל שכבת הטל וכתיב [11]וברדת הטל אמר רבי יוסי ברבי חנינא טל מלמעלה וטל מלמטה 7 ודומה כמו שמונח בקופסא דק מחוספס אמר ר"ל דבר שנימוח על פיסת היד רבי יוחנן אמר דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים מחוספס טובא הוי אמר רב נחמן בר יצחק °מחספס כתיב תנו רבנן [12]לחם 8 אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי ר"ע וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם והלא כבר נאמר [13]לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא מה אני מקיים אבירים לחם שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים אלא מה אני מקיים [ו][14]ויתד תהיה לך על אזניך [ז](ויצאת שמה חוץ) דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן להם ר"א בן פרטא אומר אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להן מן מפיגן אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזנך לאחר שסרחו אמר הקב"ה אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות דכתיב 9 [15]ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה [ח]לדידי חזי לי ההוא אתרא והויא תלתא פרסי ותנא כשנפנין אין נפנין לא לפניהן ולא לצדדיהן אלא לאחוריהן [16]ועתה נפשנו יבשה אין כל אמרו עתיד מן זה (ג) שתיפח במעיהם כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא [א] וכשנאמרו דברים לפני ר' ישמעאל אמר להם אל תקרי אבירים אלא איברים דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה איברים אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזנך בדברים שבאין להם ממדינת הים דבר אחר לחם אבירים אכל איש

זה

לחם ששאלו כהוגן. שאי אפשר להיות בלא לחם: **ניתן להם כהוגן.** בבוקר שיש שהות להכינו: **בשר שאלו שלא כהוגן.** מתוך כרס מלאה שהרי מקנה רב היה להם: (ד) **שלא כהוגן.** ירד להם עם חשיכה שעה שאינה ראויה לתקן אותה עד שעת הסעודה [ט]: **כעין יממא.** באור האבוקה: **וקבע להם זמן סעודה.** בבקר ובערב: **שירד להם דבר שטעון שחיטה.** ומלמד שהשליו דבר שטעון שחיטה היה: **וזבחת כאשר צויתיך.** ולא מצינו בתורה ציווי הזביחה היאך מכאן אתה למד שנמסרו לו הלכות שחיטה על פה: **משטיחין.** השליו היה עשוי לפניהן על הארץ משטיחין ליטריד"ש בלעז: **לחם יפה לבחורים ושמן לזקנים ודבש לתינוקות.** כתיב שמן כטעם לשד השמן ואין זה לשון שומן אלא לשון שמן לפיכך טעמו נקוד למעלה ומ"ם שלו נקוד פתח קטן ולפי שהוא סוף פסוק נהפך הסי"ן לינקד בקמץ גדול: **כסילוים.** קוצים בלשון ארמי: **ומותבינן לה בתנורא.** כך מנהגם (ה) לגלות שפודיהם בתנור: **ותפח.** מרוב שומנו הוא נתפח ונעשה עב: **אתליסר ריפי.** זו על זו ריפי ככרות: **ותחתונה אינה נאכלת.** מרוב השומן הנבלע בה וכל שכן העליונות: **משתכח ליה.** היו נמצאות לו בין חביותיו שהיו ממציאין לו מן השמים: **רב חסדא.** חמוה דרבא הוה ורבו הוה: **ובדיל רבה.** בזכות הרב היה אוכל התלמיד: **כתיב ותעל שכבת הטל.** והנה על פני המדבר כשהיה הטל עולה מן הארץ לקראת החמה כדרכו היה נראה על פני המדבר (ו) דק מחספס למדנו שהיה הטל מכסה את המן עד שעה שהטל עולה לקראת החמה וכתיב ירד המן עליו אלמא טל מלמטה: **קופסא.** אשקרו"ן בלעז: **נימוח על פיסת היד.** מחוספס נוטריקון: **נבלע באיברים.** אינו יוצא מן המעיים: **לאחר שסרחו.** שנתלוננו על כך שאמרו בלחם הקלוקל (במדבר כא): **לא לפניהם ולא לצדיהם.** שאין יודעים לאיזה צד עננים הולכים: **אלא לאחוריהם.** דיודעים הם שלא יחזרו לאחוריהן ואותן שלפנים צריכין לצאת לסוף המחנה מאחור:

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"א מהלכות שחיטה הל' ד והל' ט טוי"ד סימן א:

גליון הש"ס

גמ' מחספס כתיב. כעין זה לעיל לח ע"ב ובמגילה טו ע"ב שבת כח ע"ב סוכה ט ע"ב יבמות סה ע"ב הוריות ד ע"א:

הגהות הב"ח

(א) גמ' גריעא דכולהו שליו והויא כציפורתא ומלאו ליה ומותבין לה בתנורא ותפח ורבי עד דמלי תנורא ומסקין ליה ומותבינן ליה אתליסר ריפי ובתרייתא דכולהו אינה נאכלת אלא ע"י: (ב) שם מייתי ליה אריסיה כל יומא מאגמא יומא חד לא אייתי ליה אמר מאי האי: (ג) שם אמרו עתיד מן זה שיתפח במעיהם ויהרגם כלום יש ילוד אשה: (ד) רש"י ד"ה בשר כו' היה להם הס"ד ואח"כ מה"ד ניתן להם שלא כהוגן: (ה) ד"ה ומותבינן כו' מנהגם לתת שפודיהם: (ו) ד"ה כתיב כו' נראה על פני המדבר המן דק:

הגהות הגר"א

[א] גמרא (וכשנאמרו כו' עד ממדינת הים) תא"מ:

רבינו חננאל

לימדה תורה דרך ארץ שכל מי שיש לו סעודה לא ניכלה אלא [א] בימימא כעין ליליא. לא יאכל אדם בשר בערב, שנאמר בתת ה' לכם [בערב] בשר לאכול כו'. בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולין שמנקרין באשפה, עד שבא משה ותיקן להם זמן סעודה. תניא ר' אומר מה ת"ל [וזבחת] כאשר צויתיך ואכלת, מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. ומה ת"ל שטוח, שירד להן משטוחין משטוחין.[ב] כתיב לחם וכתיב שמן וכתיב דבש, הא כיצד, לנערים לחם לזקינים שמן לתינוקות דבש. כתיב שליו וקרינן סליו, לצדיקים בשלוה ולרשעים כסילוה, פיר' קוצים. תשליו היה יורד, לרב יהודה אבי דני לרב חסדא אבי ציבי. רבה הוה מייתו ליה ההוא צײדא בכל יומא מאגמא, יומא חד לא אשכח, סליק ההוא צײדא לאיגרא שמע לההוא ינוקא דקאמר שמעתי ותרגז בטני וגו', אמר ש"מ נח נפשיה דרב חיסדא ובשביל רבה הוה אכיל תלמידא. מחספס, אמר ריש לקיש דבר שנימוח על פיסת היד. ר' יוחנן אמר מחספס חסר ו' כתיב בגימטריא רמ"ח הוי, מיכן שהיה המן נבלע ברמ"ח אברים. ת"ר לחם אבירים אכל איש, לחם הנבלע באיברים אבל המלאכים אינן אוכלין כלל. ואפילו דברים שתגרי האומות מוכרין להן ואוכלין אותן, היה המן מפיגן ולא היו צריכין לנקביהן, ומה אני מקיים ושבת וכסית את צאתך, לאחר שסרחו. אמר להן הקב"ה אני אמרתי תהיו לפני כמלאכים, עכשיו הריני מטריחכם ג' פרסאות עד שתצאו חוץ למחנה. ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה ג' פרסי אורך וג' פרסי רוחב. תנא כשהן נפנין לא [לפניהם ולא לצידיהן אלא לאחוריהן]

מסורת הש"ס

א) [לעיל עד:], ב) [נ"ל ימים], ג) חולין כח. פה:, ד) [קדושין לא. ב"ק נה.], ה) בע"י והיינו דאמרי אינשי כדיל וכו', ו) [עי' ברכות כה.], ז) [בקרא הוא קודם ויתד ובע"י ובילקוט ליתא], ח) [עירובין נה: ע"ש], ט) [וד"ה בשר וד"ה שלא שייכים לדף עה.],

לעזי רש"י

ליטריד"ש [ליטייר"ש]. מפוזר, שכבה.
אישקרי"ן. קופסה (בעיקר לתכשיטים).

מוסף רש"י

בעין יממא. שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא (שבת כה:). כאשר צויתיך. מכלל שנצטוה בעל פה הלכות שחיטה, שהרי בתורה לא מצינו שצוהו (חולין פה:) למד שנתפרשה לו מצות שחיטה על פה דהיכן צוהו בכתב (שם כח.). על רוב אחד כו'. לאו מקרא יליף, אלא כלומר על הלכות שחיטה נצטוה (שם). ופסיוני. מין שליו שקורין פירדי"ך (ב"ק נה.) עוף חשוב ושמן מין שליו שירד במדבר (קדושין לא.). ויחנו על הירדן. במחנה ישראל כתיב (ערובין נה:). אין נפנין לא לפניהן. חוץ לענן, שמא ילך הענן והארון שם, ולא לצדדיהן. חוץ לענן, שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור, אלא לאחוריהן. חוץ לענן, דודאי לא יחזור הענן לאחוריו (שם).

תוס' ישנים

מלמד שנצטוה משה על השחיטה. הקשה ה"ר אפרים דהכא משמע יש שחיטה לעוף מן התורה אליבא דרבי, ואילו בנזיר בסוף פרק הריני נזיר [כט, א] פליגי התם ר' יוחנן וריש לקיש המדיר בנו בנזיר אי הוה מהלכה למשה מסיני או כדי לחנכו במצות, וקאמר כתנאי עד מתי האיש מדיר את בנו בנזיר עד שיביא שתי שערות דברי רבי כו', וקאמר דכ"ע [כדין] לחנכו במצות ומופלא הסמוך לאיש [מדרבנן] וכיון דלית ליה לרבי כדי לחנכו במצות אין שחיטה לעוף מן התורה אית ליה, מדקאמרינן אוכל כהן מליקה. ותירץ רבינו דהכי קאמר התם (לעולם) [דכ"ע] כדי לחנכו במצות ולעולם לא תיפשוט מידי מזאת הברייתא, אבל ודאי אמת מברייתא אחרת שסובר רבי דיש שחיטה לעוף מן התורה. ועוד תירץ דשמא היה סבור דלא קאכיל כהן מליקה כמו חטאת העוף הבא על הספק דמפיק התם מקרא דאינה נאכלת. מ"ר. אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להם מן מפיגן בו'. ולית ליה להאי תנא הא דאמרינן לעיל גרים מכלתין [ד, ב] ויכסהו הענן ששת ימים כדי למרק אכילה ושתיה בתוך מעיו לשומו כמלאכי השרת • לא היה צריך לכך עד שחטאו במן.

א) הדבר נראה לענ"ד דט"ס נפל בכאן וצ"ל לא ניכלה אלא בלילא כעין יממא ולא יאכל אדם בשר אלא בערב שנאמר וכו'. ב) בכת"י כאן כתיב ביום הכפורים וכו' מלמד שהאוס נקרא עני. ואינו שייך לכאן, אלא לעיל עד ע"ב ונמצא שם.

תורה אור השלם

1. הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְיָ חָרָה בָעָם וַיַּךְ יְיָ בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד: במדבר יא לג 2. עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי מְאַסְתֶּם אֶת יְיָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם: במדבר יא כ 3. וַיָּקָם הָעָם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכֹל יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה: במדבר יא לב 4. וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וּכְחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף: תהלים עח כז 5. כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ: דברים יב כא 6. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: שמות טז ד 7. שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן: במדבר יא ח 8. וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ: שמות טז לא 9. שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ: חבקוק ג טז 10. וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל הָאָרֶץ: שמות טז יד 11. וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו: במדבר יא ט 12. לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם לָשֹׂבַע: תהלים עח כה 13. בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי: דברים ט ט 14. וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזֵנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ: דברים כג יד 15. וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב: במדבר לג מט 16. וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ: במדבר יא ו

זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל כתיב הכא איש וכתיב התם יקח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו ואימא משה דכתיב ²והאיש משה ענו מאד דנין איש מאיש ואין דנין איש מוהאיש שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים דבר אחר שהיו אוכלין אותו כשהוא חם דבר אחר מפני משאוי הדרך ^{א)}וכבר היה רבי טרפון ורבי ישמעאל וזקנים יושבין ועוסקין בפרשת המן והיה רבי אלעזר המודעי יושב ביניהן נענה רבי אלעזר המודעי ואמר מן שירד להן לישראל היה גבוה ששים אמה אמר לו רבי טרפון מודעי עד מתי אתה ^{ב)}מגבב דברים ומביא עלינו אמר לו רבי מקרא אני דורש ³חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים וכי חמש עשרה אמה בעמק ^{ג)}(חמש עשרה בשפלה) חמש עשרה בהרים וכי מיא שורי שורי קיימי ועוד תיבה היכי סגיא אלא ^(א) נבקעו כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא בהדי טורי והדר חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ⁷וכי אי זה מדה מרובה ^{ד)}מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה ^(ב) ממדת פורענות במדת פורענות הוא אומר ⁴וארובות השמים נפתחו במדה טובה הוא אומר ⁵ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו ^(ג) כמה ארובות יש בדלת ארבע ארבע הרי כאן שמונה ונמצא מן שירד להם לישראל גבוה ששים אמה תניא איסי בן יהודה אומר מן שירד להם לישראל היה מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח ומערב שנאמר ⁶תערוך לפני שלחן נגד צוררי ^{ו)} [וגו' כוסי רויה] אמר אביי ש"מ כסא דדוד לעלמא דאתי מאתן ועשרין וחד לוגא מחזיק שנא' כוסי רויה רויה בגימטריא הכי הוי הא לא דמיא התם בארבעין יומין הכא חדא שעתא התם לכ"ע הכא לישראל לחודיה ונפיש להו טפי ^(ד) ר' אלעזר המודעי פתיחה פתיחה גמר: אסור באכילה: הני חמשה ענויין כנגד מי אמר רב חסדא כנגד ה' ענויין שבתורה ⁷ובעשור ⁸ואך בעשור ⁹שבת שבתון ¹⁰ושבת שבתון ¹¹והיתה לכם הני חמשה הוו ואנן שיתא תנן ^{ז)}שתיה בכלל אכילה היא דאמר ריש לקיש מנין ^{ח)}לשתיה שהיא בכלל אכילה שנאמר ¹²ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך תירוש חמרא הוא וקרי ליה ואכלת ממאי ודילמא דאכליה על ידי אניגרון דאמר רבה בר שמואל ^{ט)}אניגרון מיא דסילקא אכסיגרון מיא דכולהו שלקי אלא אמר רב אחא בר יעקב מהכא ¹³ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן ביין ובשכר שכר ^(ה) שתיה הוא וקרייה רחמנא ואכלת ממאי ודילמא הכא נמי דאכליה על ידי אניגרון שכר כתב מידי דמשכר ודילמא דבילה קעילית ^{י)}דתניא ^יאכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש

חייב

זה יהושע. שעלה עם משה עד תחומי ההר שנאמר (שמות כד) ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר ^(ו) סיני והמתין לו יהושע שם כל מ' יום שנאמר וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה עמהם (ושם) היה יורד לו מן כנגד כל ישראל: **עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו.** מאין לך: **חמש עשרה אמה מלמעלה.** אם תאמר מלמעלה לארץ ולא פירש בהר או בבקעה וכי חמש עשרה בהר. וכו': **תיבה היכי סגיא.** היאך עלתה לראשי ההרים אלא על כרחך מלמעל' דקרא מן ^{כ)} השמים הוא והכי קאמר על ידי גשמים גברו ט"ו אמה ומן התהום יצאו תחלה למלאות הבקעות והשפלות עד שהשוו לראשי ההרים: **מרובה.** רבה על חברתה מדה טובה מרובה על הרעה חמש מאות בה שבמדה טובה נאמר (שם לד) נוצר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים אף כאן מדת הטוב של ירידת המן רבתה על ירידת המבול: **במדת פורענות הוא אומר וארובות השמים.** לא ירד מבול אלא דרך שתי ארובות: **ובמדה טובה הוא אומר דלתי שמים פתח.** ותנא כמה ארובות יש באורך דלת ארבע הרי לב' דלתות ח' ארובות ואחרי ששתי ארובות הורידו גשמים גובה ט"ו אמה ח' ארובות הורידו מן ששים אמות שהרי אמרת מדה טובה מרובה על של פורענות וכ"ש שאינה ממועטת הימנה: **הא לא דמיא.** אדר' אלעזר המודעי קאי: **פתיחה פתיחה גמר.** מה פתיחה האמורה בארובות המבול ט"ו לב' ארובות אף פתיחה האמורה בדלתות המן ט"ו אמה לכל ב' ארובות: **ובעשור.** דחומש הפקודים ואך בעשור דשור או כשב שבת שבתון וגו' בכולהו כתיב תענו ועניתם: **אניגרון.** מין מאכל שנותנין בו יין ובכמה מקומות שנינו בתוספ' ^{ל)} אניגרון ואכסיגרון שנותנין בו יין ושמן: **מיא דסילקא.** מים ששלקו בהן תרדין: **דכולהו שלקי.** של שאר מיני ירקי: **מידי דמשכר.** ואין שכרות דרך אכילה: **קעילית.** שם מקום:

חייב

הני חמשה ענויין כנגד מי. תימה לי דהכא קאמר סתמא דהש"ס דחמשה הוין ובסמוך פריך סתמא דהש"ס ואנן שיתא תנן וי"ל דהא דקאמר הכא הני ה' ענויין כנגד מי לאו סתמא דהש"ס קאמר לה אלא מילתיה דרב חסדא היא הכל וכי האי גוונא איכא בריש פרק אלו מציאות (ב"מ דף כא.)^{מ)} דמיבעיא ליה וכמה א"ר יצחק קב בארבע אמות ובתר הכי פריך אי דרך נפילה אפילו טובא נמי כו' וא"כ מאי קמיבעיא ליה מעיקרא וכמה לימא דרך נפילה ואפילו טובא אלא רבי יצחק הוא דקאמר וכמה וכה"ג יש לפרש בפרק לא יחפור (ב"ב דף כב:) גבי וכמה [א"ר ייבא] כמלא רחב חלון^{נ)}:

ובעשור אך בעשור שבת שבתון ושבת שבתון והיתה לכם. כך היא הגירסא ברוב ספרים ודבר תימה היא מאד דלא מייתי להו כסדר שהם כתובים בתורה אלא לגמרי מלמטה למעלה קא מייתי להו ובעשור בפרשת פינחס ואך בעשור שבת שבתון בפרשת אמור אל הכהנים ושבת שבתון והיתה לכם באחרי מות אלא שוהיתה לכם כתיב ברישא ונ"ל דלהכי מייתי ובעשור ברישא משום דמיניה נפקא לן לעיל (דף עד:) פירושא דעינוי כדאמר לעיל יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער ת"ל כל מלאכה לא תעשו והיינו ההוא קרא דובעשור דכתיב ביה ועניתם את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשו וכיון דכתיב לבסוף קא מייתי לכולהו מלמטה למעלה ויש ספרים שגורסין שבת שבתון אך בעשור ובעשור והיתה לכם ועל אותה גירסא אין אדם יכול ליתן טעם:

הני חמשה הוו ואנן שיתא תנן. תימה לי דבקראי נמי כתיבי שיתא תרי באחרי מות ושלש באמור אל הכהנים וחד בפינחס וי"ל דכי כל הנפש אשר לא תעונה לא קא חשיב דלא קחשיב אלא ליווין תענו ועניתם אבל האי דלאו ליווי הוא לא קא חשיב:

גמר

יב א מיי' פ"א מהלכות ביאת מקדש הל' ג:

רבינו חננאל

ולמה לא היה המן יורד להן פעם אחת בשנה, ואסיקנא מפני שיהו מכוונין לבם לאביהם שבשמים בכל יום. שמי שהיה לו כמה בנים היה דואג ואמר אם לא ירד המן למחר הרי אני ובני מתין ברעב, ונמצא תמיד מכוין לבו לשמים. דבר אחר מפני משוי הדרך. במבול כתיב וארובות השמים נפתחו, וכתיב חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים. וגמרי דארבע ארובות שיעור הדלת, תנא כמה ארובות יש בדלת ארבע, וכתיב במן ודלתי שמים פתח וימטר עליהן מן לאכול, נמצא בשתי ארובות ט"ו אמה, על כל ארובה ד' אמות וחצי. ובב' דלתות ח' ארובות, על כל ארובה שבע [אמות] וחצי, נמצא גובהו של מן ששים אמה. ואסיקנא ר' אלעזר בגזירה שוה גמר, התם כתיב וארובות השמים נפתחו והכא כתיב ודלתי שמים פתח, מה פתיחה דהתם שבע אמות ומחצה על כל ארובה, אף פתיחה דהכא שבע אמות ומחצה על כל ארובה. **תניא** איסי בר יהודה אומר מן שירד לישראל היה מתגבר ועולה עד שרואין אותו מלכי מזרח ומערב, שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי וגו'. ודייק אביי מיהא דאיסי דאמר המן היה מתגבר ועולה בחשבון תערוך כדי שיראו אותו הכל. כסא דדוד לעלמא דאתי שיעורו כחשבון רויה רכ"א לוג. **יום הכפורים** אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. אוקימנא לאכילה ושתייה חדא, והני ד' הא חמשה כנגד [חמשה] עינויין שבתורה. חד ^{א)} בעשור, וחד ובעשור ג' אך בעשור ד' שבת שבתון ה' שבת שבתון. בהני כולהו כתיב ענוי. חמשה כנגד חמשה. ואסיקנא דשתיה בכלל אכילה היא שנאמר כל נפש מכם לא תאכל דם. ותוב מדכתיב ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר וגו'. הא שתיה וקא קרי ליה ואכלת כו'. עד

א) היינו קרא דוהיתה לכם לחוקת עולם בעשור לחודש דכתיב בפ' אחרי מות וגירסת רבינו היא המחוורת מכל הגירסאות שנמצאו כאן.

תוס' ישנים

דנין איש מאיש. והא דכתיב משה איש האלהים אין דנין אלא מאיש סתמא. **מאתן ועשרים וחד לוגא.** שהיא מדה קטנה (שבלה) [וספלה] הכתוב בתורה.

מסורת הש"ס

א) מכילתא פ' בשלח, ב) [לקושש קש תרגום לגבבא עיי' ערוך], ג) [בעי' ל"ג לה ועי' בילקוט], ד) סנהדרין ק., ה) [עמ"ש תוספות סוטה יא. ד"ה ולעולם וד"ה מרים], ו) פ"א, ז) [נדה לב.], ח) שבועות כב:, ט) ברכות לה: [שבועות כג.], י) נזיר ד. [שבועות כב. סנהדרין ע: כריתות יג: בכורות מה:], כ) נ"א ההרים, ל) [ביצה פ"ב הט"ז], מ) [ושם], נ) [וע"ע תוספות פסחים לג. ד"ה תתן ותוספות בכורות כט. סד"ה היכא ותוספות נזיר ג. ד"ה פשיטא ותוספות ביצה לח. ד"ה ואמר רבי יוחנן]:

9

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועוד תיבה היכי סגיא אלא מעיקרא כתיב נבקעו כל מעינות: (ב) שם הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות: (ג) שם ודגן שמים נתן למו ותנא כמה ארובות: (ד) שם ונפיש להו טפי אלא ר"א המודעי: (ה) שם וביין ובשכר שכר ויין שתיה הוא וקרייה: (ו) רש"י ד"ה זה יהושע וכו' אל הר האלהים והמתין:

10

מוסף רש"י

ודילמא דאכליה על ידי אניגרון. שהוא מין מאכל, כדתניא בתוספתא דביצה סכיאו לפניו אניגרון ואכסיגרון ועליהן פלפלין שחוקים ורגילין לתת לתוכן יין כדתניא בתוספתא דדמאי או תרומת יין לתוך אניגרון ואכסיגרון (שבועות כג.). **מיא דסילקא.** תבשיל של תרדין (שם) מים ששלקו בהן תרדין (ברכות לה:). **דכולהו שלקי.** שלקות של ירק (שבועות שם) כל מיני ירק שלוק (ברכות שם). **מידי דמשכר.** כלומר דרך שכרות (שבועות שם). **ודלמא דבילה קעילית.** דלמא ושכר דקרא לאו איין קאי אלא דבילה קעילית קאמר שהיא משכרת, קעילית על שם מקומה (שם). **אכל דבילה קעילית.** הגדילה באותו מקום ומשכרת כיין (בכורות מה:). **דבש.** מי"ד בלע"ז מים ודבש שלוקין ביחד (שם).

11

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל משֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו: במדבר כז יח
2. וְהָאִישׁ משֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: במדבר יב ג
3. חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים: בראשית ז כ
4. בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: בראשית ז יא
5. וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח: תהלים עח כג
6. תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: תהלים כג ה
7. וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: במדבר כט ז
8. אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַייָ: ויקרא כג כז
9. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: ויקרא כג לב
10. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: ויקרא טז לא
11. וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם: ויקרא טז כט
12. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים: דברים יד כג
13. וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ: דברים יד כו

אם כן נפיש להו טפי. שהיה גובהו יותר מס' אמה, שהרי מחנה ישראל ג' פרסאות וכמ' יום יש תתק"ס שעות, וכיון דבתתק"ס שעות נפל לכל העולם כולו כמידת ס' אמה לב' ארובות, א"כ נפל לכל אחת מן השעות (כמהלך) [למהלך] ג' פרסאות (לח' ארובות [ויותר מס' אמות], שהעולם שש מאות שנה וכל יום (מ"ח) [ומהם] יש מהלך י' פרסאות וזהו יותר מס' אמה לפי חשבון זה. **הני חמשה עינויין בנגד מי בו'.** לעיל במשנה פירשתי שהם מדרבנן וכן משמע נמי מדלעיל מסמך לכולהו אקרא דשבתון וכולה בעי כנגד מי, משמע שאין להם עיקר מן התורה.